

Бібліотека громадської організації «Наш Рід»

*«Рід, який не знає свого минулого – не має майбутнього»
(народна мудрість)*

Історія Гуцульщини - цікава та корисна, особливо для тих, хто походить звідти, а також для молоді, яка має знати своє коріння та історію свої прабабків.

Особливо корисною, Історія Гуцульщини буде й для членів нашого великого Роду, члени якої живуть у різних куточках Закарпаття, України та й світу, взагалі...

До 1770 року Гуцульщина входила до складу Туреччини-Молдавії, Польщі і Угорщини, а потім до Австрії та Угорщини. А в 1920-1933 до Румунії, Польщі й Чехословаччини. А зараз майже вся Гуцульщина лежить на території України, за винятком 8 сіл на румунській Буковині, та кількох сіл на Мармарошині.

Історичні Відомості про Гуцульщину досить скупи, треба зазначити, що з'явилися вони вперше з польських джерел на початку 15-го століття. В Гуцулів довго не було панщини, зате існувала оплата грішми для відкупу від володарів-сусідів. Треба зазначити, що незважаючи на чималий адміністративний тиск на Гуцулів, вони віками продовжували зберігати старозвичайні порядки, побут і полонинське тваринництво, а також місцеві говірки та матеріальну і духовну культуру.

*Голова громадської організації «Наш Рід»,
випускник історичного факультету УжДУ - Ю. Ключівський*

Історія Гуцульщини (короткий огляд)

<http://www.kosivart.com/index.cfm/fuseaction/hutculschina.history/>

Гуцульщина. Не в одній людині навіть при її згадці радісно заб'ється серце. Закоханий у цей прекрасний і суворий край уродженець Поділля Михайло Ломацький писав, що “тут, у гуцульських горах, як ніде інде, можна почути гомін віків і зачерпнути силу й віру в майбутнє, тут, у зелено-срібних водах озер і рік можна скупати й очистити не лише тіло, але й душу, та карпатським сонцем зігріти її, а, вийшовши на верх Говерли, побачити Бога й почути Його добротливий і ласкавий голос - голос Творця гуцульських гір”.

Творчу наснагу на Гуцульщині черпали Іван Франко, Леся Українка, Михайло Драгоманов, Михайло Павлик, Михайло Грушевський, Антін Крушельницький, Василь Стефаник, Марко Черемшина, Юрій Федькович, Сидір Воробкевич, Богдан Лепкий, Михайло Коцюбинський, Гнат Хоткевич, Платон Воронько, Тарас Мельничук, Дмитро Павличко, Марія Влад, Федір Зубанич, Ліна Костенко. Михайло Стельмах, Іван Драч, Степан Пушик та багато інших відомих українських письменників. Та не тільки вони. Гуцульщина полонила серця таких відомих польських письменників як Станіслав Вінценз, Й. Коженювський, Грегорович, Турчинський і Оссеменовський, австрійських - Л. Сахера-Мазуха, К. Францога, англійських - М. Дові та Й. Конрада, швейцарця Ганса Збіндена.

Її досліджували тисячі священників, етнографів, вчених, учителів, музикознавців, мистецтвознавців, антропологів і просто небайдужих до Гуцульщини людей. Серед них значним вкладом відзначились С. Витвицький, Л. Гарматій, В. Шухевич, В. Гнатюк, О. Маковей, О. Петров, Ю. Яворський, М. Домашевський, В. Грабовецький, Д. Гоберман, чех Ф. Ржегорж, австрієць Гаке, німець Р. Кайндль й інші.

Особливо зріс інтерес до комплексного порівняльно-етнографічного вивчення культури та побуту карпатського населення на основі широкого міжнародного співробітництва. Навіть створено Міжнародну комісію з вивчення культури населення Карпат, яка видала декілька наукових збірників та організувала проведення декількох міжнародних конференцій і семінарів. Цій роботі сприяє також проведення щорічних Міжнародних Гуцульських фольклорно-етнографічних фестивалів та в їх рамках — наукових конференцій з проблем Гуцульщини.

І все ж де знаходиться Гуцульщина, які її межі? На жаль, єдиної точки зору досі не існує. Згаданий, наприклад, уже Михайло Ломацький про це писав так: “Гуцульщина - це Східні Карпати, Верховина, Бескид зелений або Лісистим званий. Покритий низом листковими деревами, буками, яворами, кленами й вільхами; вище - шпильковими, чатинними смерековими лісами, а ще вище ялицями, а за ними жерепом...”

Наша Гуцульщина - це найвищі гори Східних Карпат; по цій стороні бистротечних рік - Черемоша й Прута, повіти: Косівський, Надвірнянський і давніше Печеніжинський; по другій стороні, на Буковині, повіти: Вижницький і Сторожинецький по Радівці і Кімполунгу, а на Закарпатті лісисті простори над двома річками Чорною і Білою Тисами, так звана Мараморощина. Найвище пасмо в гуцульських Карпатах - Чорногора з “королевою” гірських верхів Говерлою, “королем” Попом Іваном і стрімким Петросом.

Вважається, що найбільш повне визначення ареалу гуцульської етнографічної групи здійснив Володимир Гнатюк: “Гуцули заселяють Карпати в околиці Чорногори, їх оселі розкидані по обох сторонах Карпат і належать до різних країн. Звичайно, їх оселі тягнуться долинами рік і потоків. В Галичині починаються від Надвірнянської Бистриці по Пасічну і йдуть долинами ріки Пруту по Делятин, по течії рік Білого та Чорного Черемоша, до Вижниці, долиною ріки Рибниці по Косів і ріки Пістиньки по Пістинь. На Буковині гуцульські села розташовані долиною ріки Путилівки, яка вливається в Черемош і горішньої течії Сучави та Фряси. На Мараморощині (Закарпаття) гуцульські села тягнуться долинами рік Мокрянки, Тересульки, Шопурки, Кисви, Чорної та Білої Тиси. На полудне від Сучави границя йде потоком Бродиною так, що по правому боці живуть румуни, а по лівому - гуцули, є незначна більшість гуцулів понад її горішньою течією, аж до руської Молдавиці по Брязну, Золоту Бистрицю по Кірлібабу та ріки Серету, але тут їх є незначна кількість”.

Автори історико-етнографічного дослідження «Гуцульщина», виданого «Науковою думкою» у 1987 році, підсумовуючи зібрані на той час матеріали, на основі етнографічних та мовно-діалектних даних вважають, що можна умовно на кінець ХІХ - на початок ХХ століть окреслити територію заселену гуцулами в таких схематичних межах. На заході межа з бойками проходила по ріці Лімниці і далі по закарпатській частині - верхів'ями річок Берестянка і Турбату, ріки Тересви і долиною річки Малої Шопурки до її злиття з Тисою, на півдні ця лінія проходить до державного кордону. На півночі, північному сході від ріки Лімниці межа перетинає ріки Бистрицю Солотвинську та Надвірнянську, захоплює село Пасічну, далі йде на Делятин, Яблунів, Косів, Вижницю, Берегомет, Красноільськ до кордону з Румунією.

За сучасним адміністративним поділом вказана територія охоплює південні частини Надвірнянського, Косівського районів та весь Верховинський район Івано-Франківської області, південну частину Вижницького району і Путильський район Чернівецької області та Рахівський район Закарпатської області.

Навіть побіжний погляд на це визначення меж Гуцульщини засвідчує його неповноту, бо сюди не включено жодного гуцульського населеного пункту румунських Мараморощини і Сучавщини та правобережних припрутських сіл Коломийщини.

Така розмитість меж Гуцульщини не дає змоги і точно визначити кількість міст, селищ і сіл, приналежних до даної етнографічної території, та кількість населення на ній, перш за все - українців-гуцулів. Володимир Шухевич, наприклад, у своєму дослідженні «Гуцульщина» стверджує, що у 1880 році до цієї групи мешканців належало 54634, у 1890 - 63265.

Практично в цей же час Яків Головацький підрахував, що у 1872-1874 роках в Галичині налічувалося 68, на Буковині - 20, на Закарпатті - 21 гуцульське село, а в них було 107610 мешканців. Пізніше не раз робилися переписи на різних територіях Гуцульщини та статистичні спроби їх узагальнити, однак чіткої картини по всій етнографічній території все ж нема.

Отже, вчені-дослідники В. Гнатюк, Я. Головацький, В. Кубійович, І. Сеньків, Фальковський, В. Шухевич та інші по-різному оцінювали територіальні межі Гуцульщини. Навіть у найновішій літературі подаються розпливчасті твердження. Так, Д. Ватаманюк у статті «Адміністративно-територіальний устрій Гуцульщини» пише: «Гуцули заселяють на Івано-Франківщині повністю Верховинський район і територію Яремчанської міськради, в основному Косівський район, наполовину Надвірнянський і деякі села на правобережжі Прута Коломийського районів; на Буковині - повністю Путильський район і більшу частину Вижницького; на Закарпатті - Рахівський район. Крім цього, більше ніж 40 тисяч гуцулів проживає в Румунії у 25 гірських населених пунктах» (М. Домашевський. Історія Гуцульщини. - Львів: Логос, 2001. - С. 528).

Як визначити половину, більшу чи меншу частину, невідомо. Напевно легше довести, що точних етнографічних кордонів встановити неможливо, ніж намагатися їх визначити. Тому подаємо дані про Гуцульщину за сучасним адміністративним поділом: Верховинський, Косівський, Надвірнянський райони і Припрутські села Коломийського району та територія Яремчанської міськради Івано-Франківської, Вижницький і Путильський райони Чернівецької, Рахівський район Закарпатської областей. Їх територія становить 9204 квадратних кілометрів. Тут у 6 містах і 13 містечках (селищах міського типу) та в 243 селах проживає за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року 469992 мешканці.

Назва Гуцульщина походить від назви населення гуцули. Етимологія даного слова так і досі ще чітко не з'ясована. Мабуть, найбільш поширеною версією його походження є співзвучність слова гуцул(и) з румунським словом розбійник. Так румуни нібито називали своїх українських сусідів за поширений серед них опишківський рух.

Деякі автори виводили походження назви гуцули від слова кочувати шляхом штучно вигаданого перетворення: кочувати>кочули>гоцули>гуцули. Дехто пов'язував за таким же принципом походження гуцулів з тюркським племенем узів:

узи>уци>уцули>гуцули чи тюркським словом улус — народ, люди, держава, країна. Є навіть версія, за якою гуцули дістали свою назву від моравського князя Гецила. Маємо у цьому ряду також версію, яка пов'язує виникнення слова гуцул від особового імені Гуц та дієслова гуцати, є й інші спроби пояснити народження цього іменника. Однак, до істини тут ще досить далеко.

Коли гуцули заселили карпатські схили, теж достеменно нам не відомо. Хоча археологічні знахідки свідчать, що дана територія уже в найдавніші часи мала якість населення і початкову культуру. Досі знайдено чимало предметів з кам'яної епохи. Є чимало різних пам'яток тут і з римських часів. З княжих часів практично теж відсутні якісь письмові свідчення, хоча, наприклад, у галицько-волинському літописі згадується коломиїська сіль, яку безсумнівно виробляли на прилеглих до міста гуцульських солеварнях.

Як наголошував академік Іван Крип'якевич у своїй праці «З історії Гуцульщини», по занепаді Галицької держави (1340 р.) Гуцульщина разом з іншими сусідніми українськими землями перейшла, мабуть, до молдавського воєводства: під польську владу перейшла аж 1395 року. Але протягом XIV віку не маємо ще ніяких докладніших вісток із цих околиць.

“Аж у половині XV віку, - пише далі І. Крип'якевич, - відкривається поволі нашим очам таємнича країна на південь від Коломиї. Там за Прутом, одна по одній виринають нові оселі - чи справді нові, чи тільки вперше нам відомі?” Так чуємо вперше про Печеніжин і Ключів, села галицького селянина Івана Колі.

Над рікою Рибницею згадується Рознів (Рожнів) і Рудники. Тут починається справжнє Покуття, - тоді ще не вся Коломиїщина, а тільки невелика країна в куті між Прутом і Черемошем. Над самим Черемошем є села Рибно й Кути, на які мали привілеї ще від Ягайла якісь Беняш та Індрих, сини Жигимонта (може - Чехи).

Між Кутами й Рибним було село Звижин чи Здвижин, якого сьогодні карти вже не вказують, чи залишилася по ньому пам'ять десь на місці? По другім боці Черемоша згадуються теперішні буковинські села Банилів, Замосте і Милів.

Дальше під самими горами є Косов (Косів). Спершу се було тільки село, що належало до державних земель. Відомий литовський князь Свидригайло, який за згодою брата Ягайла управляв у Галичині деякими землями, надав 1424 р. Косів Максимови або Владови Драгосиновичеві, мабуть Волошинови родом; у Косові згадується монастир (теперішнє село Монастирське), при описі границь потоки Воловець і Ходосів, гора Стіжки, пасіка, дубина й по горах “обочини”, себто спільні землі (тепер “відчини”). Пізніше Косів належав до земель снятинського старства: в 1472 р. була тут уже жупа, себто копальня соли. З початком XVI ст. Косів перейшов у державу шляхтичів Українців. Шумлянських, Марка й Максима.

Біля Косова з 1424 р. є Пістинь, Делятин був гніздом української шляхти Делятинських, з яких жили тоді Івашко, Мелешко, Стецько й Костко. З сіл чистої Гуцульщини в XV ст. знаємо вже Березів, і тут є цілий гурт дрібної шляхти Українців, як Станко, Сенько, Юрко. І так з кожним наступним роком історичні відомості про гуцульський край все більше накопичуються.

Наприкінці XIV століття гуцульський край між собою поділили поляки, румуни і угорці, які у свою чергу з часом були завойовані у XVIII столітті Австро-Угорщиною.

Ще до цього поділу на території сучасної Гуцульщини та прилеглих до неї територіях зародилась одна з форм антикріпосницької боротьби селян західноукраїнських земель - опришківство. “Поневолений, битий кривджений підданий, - пише Іван Франко, - не можучи найти ніде полегші ані справедливості, пішов у ліси, в гори, приставав до купи таких самих одчайдухів, і хоч чув над собою в кожній хвили загрозу смерті, все таки рад був хоч під тою загрозою прожити свobodно, а надто ще мститися на своїх кривдниках”.

Дослідженню опришківського руху на Прикарпатті присвячено чимало ґрунтовних праць вітчизняних і зарубіжних авторів. Все своє життя цій справі присвятив академік Володимир Грабовецький. З його двома працями «Карпатське опришківство до початку XVIII століття» та «Народний герой Гуцульщини Олекса Довбуш і його наступники» можна ознайомитись на сторінках «Хрестоматії з гуцульщинознавства» («Бібліотека гуцульської школи», Косів, 2001, стор. 195-215).

Перша світова війна на початку минулого століття привела до розпаду цієї імперії. На Галичині постає Західно-Українська Народна Республіка, яка возз'єдналася з Українською Народною Республікою, але довго устояти проти зовнішніх ворогів не зуміла.

Яскраву сторінку у цей трагічний для України період історії вписало славне січове стрілецтво. “З початком I світової війни, - пише Петро Арсенич у статті «Гуцульщина у визвольних змаганнях 1914-1920 років», - на заклик Головної Української Ради у Львові та Української Бойової Управи (до її складу входив М. Генік з Верхнього Березова) боротися проти царської Росії - тюрми народів зголосилося найбільше добровольців з Гуцульщини”. Організацією добровольців в УСС тут займалися адвокат М. Лагодинський з Делятина, Петро Шекерик-Доників з Жаб'яго, сини Івана Франка Петро і Тарас, учителі з Косова І. Устимович та О. Іванчук. До УСС найбільше зголосилося юнаків з Брустур, Яворова, Космача, Прокурави, Кобак, Красноїлля, Криворівні. Жаб'яго, Березовів.

Немеркнучою славою покрили себе січові стрільці на фронтах під час українсько-польської війни, а потім війни з більшовиками у лавах УГА. Тліють їхні кості у безіменних могилах, скошених ворожою кулею і лютою епідемією тифу від Карпат і Рави-Руської до Жмеринки, Вапнярки, Вінниці, Бершаді, Балти і Чорного моря. Та сили були нерівними. Після програних визвольних змагань Галичина знову опиняється під польським гнітом, а Буковина і Закарпаття відповідно - румунським і чеським. Друга світова війна приводить до нового переділу. Галичина у 1939 році відходить до Радянського Союзу, до якого у 1940 році приєднується Буковина, а в 1945 - і Закарпаття. У 1991 році Гуцульщина разом зі всією Україною виборола свою незалежність. До цього давноочікуваного моменту весь край ішов у довгій і важкій боротьбі. За свободу загинули сотні тисяч його кращих синів і дочок.

Гуцульська Республіка (Матеріал з Вікіпедії - вільної енциклопедії) - назва українського державного утворення, що існувало з листопада 1918 по червень 1919 року на Закарпатті. Після перемоги 1 листопада 1918 року національного повстання у Львові населення Буковини і Закарпаття на багатолюдних народних вічах в Чернівцях і Хусті висловилося за входження цих віковічних українських земель до складу Західно-

Української Народної Республіки. 21 січня 1919 року у Хусті відбувся Всекарпатський Конгрес, делегати якого вирішили возз'єднати закарпатські землі у складі єдиної Української держави. В цей же час на Рахівщині утворилась Гуцульська республіка з центром у селі Ясіня. Тож як вона була започаткована.

На початку листопада 1918 в Ясіні було створено загін місцевої міліції («Народної оборони»), щоб не допустити грабежів з боку австро-угорських солдатів, котрі, через село, поверталися додому після закінчення війни зі Сходу. Її (близько 250 вояків) очолив демобілізований офіцер австро-угорської армії Степан Ключурак, один із небагатьох ясінських українців, що мав вищу освіту.

8 листопада 1918 р. народні збори мешканців Ясіня та навколишніх сіл проголосували за возз'єднання закарпатської Гуцульщини з Україною та обрали Гуцульську Народну Раду (ГНР). До неї ввійшли 42 депутати, яку очолив Степан Ключурак. До складу Ради входило 42 члени - 38 українців, 2 німці і 2 євреї. Виконавча влада належала до секцій (міністерства) і підсекцій - дипломатичної, військової, внутрішньої, господарської та інші. Сучасники зазначають, що в маленькій державі був дивовижний, чи не ідилічний, лад. Громадський суд вів староста містечка. Винним присуджував упродовж кількох днів допомагати потребуючим - рубати дрова вдовам, німцям і сиротам. Школи в республіці були українські, діяв народний хор, а в Народному домі громадянам читали лекції на різні цікаві теми. Дипломатичні зв'язки міні-держави підтримувала лише із Західно-Українською Народною Республікою. З закордоном — тобто Галичиною, торгували лісом. До Коломиї відправляли деревину, привозили хліб. Розплачувалися мадярськими кронами й українськими гривнями. Стежили, щоб убогі громадяни не були обділені харчами. За вирубкою лісу теж пильнували, аби не знищувати даремно дерев.

Представники Гуцульської Народної Ради взяли участь у роботі Будапештського (10 грудня) та Сигітського (18 грудня) конгресів, які були скликані урядом Угорщини з метою визначення майбутнього Закарпаття. Гуцули найбільш різко виступили проти намагання залишити край у складі Угорщини.

Така позиція роздратувала угорський уряд К. Карої. 22 грудня в Ясіню прибув угорський жандармський батальйон. У селі було встановлено окупаційний режим. Гуцульська Народна Рада пішла у підпілля й на Різдво підняла повстання. У ніч із 7 на 8 січня 1919 року угорців - близько 500 військовиків - майже без бою захопили в полон. 10 січня багатотисячне віче підтвердило прагнення закарпатської Гуцульщини до возз'єднання із ЗУНР.

13 січня 1919 р. Гуцульське військо, підсилене загоном УГА, розпочало наступ з метою визволення Мараморощини від угорської адміністрації та військ. Він проходив вздовж залізниці Ясіня - Сигіт. Піхоту прикривали два потяги, озброєні гарматами та кулеметами. За декілька днів, у боях за Білин, Рахів, Великий Бичків, угорські війська були розбиті. Були визволені всі українські населені пункти сучасної Рахівщини та лівобережжя Тиси (нині — на території Румунії). У Вишові (нинішня Румунія) визволителів зустріли урочистою процесією на чолі зі священником, під синьо-жовтими прапорами. У визволених населених пунктах обирали старост, призначали військових комендантів. В установах запроваджували українську мову. Почали відбудову мостів, доріг, лісових промислів. Соціальну політику спрямували на підтримання

Бібліотека громадської організації «Наш Рід»

*«Рід, який не знає свого минулого – не має майбутнього»
(народна мудрість)*

малозабезпечених верств. Зокрема, худоба, продукти із військових складів передавались солдатським удовам і багатодітним сім'ям.

Ввечері 16 січня, після бою у передмісті - на залізничній станції Комора, взято місто Сигіт. Україно-угорсько-єврейське населення міста вивісило у вікнах білі та синьо-жовті прапори. Військо рухалося далі, щоб перешкодити намірам мадярів розігнати всезакарпатські збори, які планувалось скликати у Хусті 21 січня (збори таки відбулися: 420 делегатів голосували за возз'єднання Підкарпаття з Україною). Однак на передові пости «Народної оборони» за 10-12 кілометрів від Сигота 17 січня напала румунська дивізія, яка базувалася у Бая-Маре. Почалися бої. Сили були нерівні. Вранці 18 січня із Сигота вдалося евакуювати один ешелон із гуцульським військом, а другий зупинився у Коморі, бо румуни розібрали колію. Під час бою загинули 18, поранено 39 українців, чимало потрапили у полон.

Підбадьорені подіями у Сиготі, угорці підняли заколот. 19 січня у Рахові вбито старосту П. Попенка і захоплено центр міста. Та на станцію прибув потяг з гуцульським військом з-під Сигота. Заколотників розігнали. Невдовзі Рахів довелося залишити, він став буферною зоною між територією, окупованою румунами, та Гуцульською Республікою. Її передові пости стояли у передмісті Рахова - Устеріках.

Гуцульська республіка почала мирне життя. Велися лісове господарство, торгівля із ЗУНР. Звідти та з УНР, в обмін на ліс, а також у кредит, надходили продукти, гас, сірники, книжки тощо. Найбіднішим мешканцям їх виділяли задарма. До Станіслава та Коломиї щодня ходили поїзди. У школах навчання велося рідною мовою, пенсіонери отримували пенсію.

У травні 1919 року поляки відкинули війська ЗУНР за Збруч, і Гуцульська Республіка втратила прикриття зі сходу. Тоді ж румунські війська рушили на її територію, яку, за рішенням ГНР, здали без бою. Це себе виправдало, бо спершу румуни не застосовували репресій. Вони почалися 11 червня 1919 року, коли румуни дізналися, що Головна управа прийняла меморандум до Руської (Української) Ради в Ужгороді з проханням, щоб Гуцульщина й Підкарпаття приєдналися до Чехословаччини (возз'єднання з Україною було неможливе).

Більшість керівників ГР та Головної управи заарештували. Однак авторитет цих людей був такий високий, що румуни були змушені їх звільнити (окрім Степана Клочурака), й вони працювали в місцевій адміністрації.

10 вересня 1919 року за Сен-Жерменським договором територія Гуцульської Республіки увійшла до складу Чехословаччини.

Гуцульська Республіка виникла з народної ініціативи. І хоча поставлена тоді мета не була досягнута, однак існування республіки має велике історичне значення, перш за все у збагаченні досвіду державотворчої боротьби та підняттю національної свідомості гуцулів. Суттєвих проявів русинства, у тому числі політичного, від місцевих жителів не виходило.

Підготовлено:

Пошуковою групою ГО «Наш Рід», керівник – Ключевський Р.М.